

מסמך אסטרטגיה 2026

חברה ערבית/ מחלקת מדיניות חברתית

רקע כללי

התאחדות הסטודנטים והסטודנטיות הארצית, הגוף המייצג את כלל הסטודנטים/ות בישראל, רואה בייצוג ובהנגשת האקדמיה לחברה הערבית יעד ערכי ותנאי לחוסנה הלאומי והכלכלי של מדינת ישראל. בעשורים האחרונים חלה עלייה בהשתתפות צעירים/ות מהחברה הערבית באקדמיה, כאשר מספר הסטודנטים/ות לתואר ראשון הוכפל תוך 15 שנים, משנת תש"ע 2011 והגיע לכ-20% מכלל הלומדים בתשפ"ו¹. עם זאת, הצלחה זו מתקיימת לצד חסמים מבניים עמוקים. בעוד שכל צעיר יהודי שני (50%) משתלב באקדמיה, בחברה הערבית רק כל צעיר חמישי (21%) מגיע למערכת זו. פער זה מושפע ישירות מהרקע החברתי-כלכלי, שכן 95% מהיישובים הערביים מדורגים באשכולות הסוציו-אקונומיים הנמוכים (1-5) ושיעור העוני בקרב משפחות ערביות עומד על 39%, פי שניים מהחברה היהודית². ניתן לראות בנוסף כי ההשתתפות במסגרות לתארים מתקדמים, מתקדמת בקצב איטי יותר, רק כ-13% מהסטודנטים/ות בתואר שני הם מהאוכלוסייה הערבית, וכ-6% בדוקטורט³.

בנוסף, בשנים 2023-2024 גל האלימות הגואה גבה את חייהם של מאות אזרחים⁴, וערער את הביטחון האישי והחוסן הנפשי גם של ציבור הסטודנטים/ות⁵. מציאות זו הוסיפה נדבך משמעותי של אתגרים עבור הסטודנטים מהחברה הערבית⁶. על השאלה "באיזו מידה את/ה חושש/ת שהמצב הביטחוני יפגע בשנת הלימודים הבאה שלך/ביכולת שלך לסיים את לימודי התואר? בסקר הסטודנט, יותר סטודנטים/ות המגזר הערבי והבדואי, והדרוזי דיווחו על פגיעה גבוהה מאוד מאשר במגזר היהודי. דבר שעלול להעיד על כך שהמציאות הקהילתית מחלחלת אל המרחב האקדמי⁷.

מלחמת "חרבות ברזל" העמיקה את הפערים הקיימים והציבה אתגרים חדשים; כ-61% מהסטודנטים/ות הערבים דיווחו על פגיעה ישירה בפרנסתם בעקבות המלחמה, לעומת 44%

¹ סקר הסטודנט (2025), התאחדות הסטודנטים/ות הארצית
² דו"ח הסטטיסטי לשנת 2023 של המכון הישראלי לדמוקרטיה
³ חינוך והשכלה בחברה הערבית המכון הישראלי לדמוקרטיה
⁴ שיעור מקרי הרצח בישראל: מגמות עכשוויות והשוואה בין-לאומית - מכון טאוב (2024)
⁵ Community violence in Palestinian-Arab society in Israel: Challenges for Arab social service directors - British Journal of Social Work (2026)
⁶ חסמים והמלצות - סיכוי אופוק (2024)
⁷ סקר הסטודנט (2025), התאחדות הסטודנטים/ות הארצית

מהציבור היהודי, מה שהחמיר את מצוקתם הכלכלית ממילא. ברמה האקדמית, למעלה מ-54% מרגישים/ות שהמלחמה פגעה במידה רבה מאוד בביצועיהם הלימודיים, ושליש מהם נאלצו לדחות קורסים לשנה הבאה. בנוסף, הסטודנטים/ות הערבים/ות מדווחים/ות על תחושות בידוד חברתי הגבוהות פי שניים מאלו של עמיתיהם היהודים, ו-23% מהם חוו התנהגות מתעמרת מגורם מקצועי בקמפוס אל מול 15% בקרב האוכלוסייה היהודית, חוויה שרובם בחר שלא לדווח עליה לגורם רשמי⁸.

בנייר זה נבקש למפות את החסמים המרכזיים המעצבים את חוויית הסטודנטים/ות מהחברה הערבית באקדמיה בישראל, ולבסס עליהם תשתית לפעולה: הן ברמת מדיניות ציבורית ומוסדית, והן ברמת פרויקט ממוקד של ההתאחדות, שיחזק את היכולות של סטודנטים/ות מהחברה הערבית להוביל שינוי, לייצר ידע ולהשמיע קול מול מקבלי החלטות. הנתונים במסמך זה מתבססים על שילוב של דוחות מחקר חיצוניים, על סקר הסטודנט/ית ועל מסמכי איגום נתונים פנימיים של התאחדות הסטודנטים.

תכניות ממשלה למגזר הערבי

המועצה להשכלה גבוהה (מל"ג) מפעילה מאז 2012 תוכנית הנגשה שמטרתה להגדיל את ייצוג החברה הערבית באקדמיה ולתמוך בסטודנטים/ות לאורך כל הרצף האקדמי⁹. מערך זה כולל את תוכנית "רואד" (Ro'ad), הפועלת בכ-70 יישובים ומספקת ייעוץ קדם-אקדמי וחשיפה למסלולי לימוד, לצד מערך מלגות "אירתקא" המעניק סיוע לכ-800 סטודנטים/ות בשנה על בסיס מצב סוציו-אקונומי ובחירת תחומי לימוד נדרשים¹⁰. בנוסף, ות"ת מתקצבת תוכניות מעטפת במוסדות, הכוללות רכזים ייעודיים ותגבורים לימודיים, בעיקר עבור סטודנטים/ות בשנה א'¹¹.

בנוסף, אחד הכשלים המרכזיים ביישום המדיניות הממשלתית הוא דרישת המימון התואם (Matching) מהרשויות המקומיות, ש-95% מהן מדורגות באשכולות סוציו-אקונומיים נמוכים (1-5)¹². רשויות אלו מתקשות לגייס את הנתח התקציבי הנדרש העומד על כ-10%-32%, מה שמוביל לאי-ניצול תקציבים ממשלתיים המיועדים לסטודנטים ולשירותי רווחה וביטחון קהילתי.

⁸ סקר הסטודנט (2025), התאחדות הסטודנטים/ות הארצית
⁹ חינוך והשכלה בחברה הערבית המכון הישראלי לדמוקרטיה
¹⁰ חינוך והשכלה בחברה הערבית המכון הישראלי לדמוקרטיה
¹¹ מסמך מסכם חברה ערבית (2023)
¹² דו"ח הסטטיסטי לשנת 2023 של המכון הישראלי לדמוקרטיה

המצב החמיר בתחילת 2024, כאשר הממשלה קיצצה לפחות 10% מתקציבי תוכניות החומש (החלטות 550 ו-549) בעקבות המלחמה¹³. קיצוץ זה פוגע ישירות ביכולת הרשויות לספק מענה לסטודנטים/ות בתקופה שבה 56% מהם שקלו לפרוש או לדחות לימודים בשל מצוקה כלכלית ו-60% דיווחו על פגיעה בפרנסתם בעקבות המצב הביטחוני¹⁴ (כפי שהוזכר במבוא).

חסמי המגזר הערבי

חסם השפה הוא המכשול המובהק ביותר¹⁵. כ-55% מהסטודנטים/ות הערבים/ות מדווחים כי חוסר שליטה בעברית פוגע בלימודיהם. במקביל, קיימת הסתייגות עמוקה מכלי המיון הקיימים. 62% מהסטודנטים/ות מעדיפים להסתמך על בחינות מיון פנימיות של המוסדות האקדמיים במקום על מבחן יע"ל הארצי¹⁶. נתונים אלו מעידים על צורך ברפורמה בכלי המדידה, כך שישקפו את היכולת האקדמית ולא רק את המיומנות הטכנית בשפה. בשביל סטודנטים/ות ערבים/ות, ששפתם הראשונה היא ערבית, השנייה היא עברית, והשלישית היא אנגלית, העובדה שהלימודים נעשים לא בשפת האם שלהם היא קריטית להבנת הקושי בהשתלבות בלימודים.

פער מגדרי לצד חסם השפה, קיים פער מגדרי מדאיג: בעוד שנשים ערביות משתלבות בשיעורים גבוהים, הגברים נשארים מאחור ומהווים רק 31% מכלל הסטודנטים הערבים¹⁷. גברים ערבים רבים נושרים מהמערכת כבר בתיכון (שיעור נשירה כפול מזה של נשים) או פונים לעבודות כפיים לא-אקדמיות בשל הצורך הכלכלי המיידי לפרנס את המשפחה¹⁸. חוסר השירות הצבאי מאפשר להם להיכנס לשוק העבודה מוקדם, אך ללא כישורים אקדמיים. רבים מהם הופכים לצעירים במצב של "חוסר מעש" (NEET) תופעה המקיפה כ-38% מבני ה-18-24. בנוסף, חסמי הקבלה הגבוהים בישראל דוחפים כרבע מהסטודנטים הערבים (מרביתם גברים) ללמוד בחו"ל, בעיקר בירדן וברשות הפלסטינית, שם הלימודים מתקיימים בשפה הערבית ותנאי הקבלה נגישים יותר¹⁹.

¹³ מממ - יישום החלטת ממשלה 550 תקאדום (2026).

¹⁴ סקר סטודנט (2025), התאחדות הסטודנטים/ות הארצית

¹⁵ דו"ח הסטטיסטי לשנת (2023) של המכון הישראלי לדמוקרטיה

¹⁶ סקר הסטודנט (2025), התאחדות הסטודנטים/ות הארצית

¹⁷ דו"ח הסטטיסטי לשנת (2023) של המכון הישראלי לדמוקרטיה

¹⁸ Education and deployment among young arab israelis - taub center

¹⁹ Community violence in Palestinian-Arab society in Israel: Challenges for Arab social service directors - British Journal of Social Work (2026)

דור ראשון להשכלה הסטודנט/ית הערבי/ה הממוצע בישראל הם/ן לרוב "דור ראשון להשכלה" (60%)²⁰, עובדה המקשה על הניווט במערכת האקדמית ללא תיווך מקצועי. קשיים אלו מתורגמים לשיעורי נשירה גבוהים יותר (14% בין השנה הראשונה לשנייה לעומת 10% בקרב יהודים) ולמשך לימודים ארוך מהרגיל בשל הקושי הבירוקרטי²¹.

המצב הכלכלי סקר הסטודנט/ית מציג תמונה של פער כלכלי מובחן בין הסטודנטים/ות הערבים לסטודנטים/ות היהודים. 56% מהסטודנטים הערבים שקלו לפרוש או לדחות לימודים מסיבה כלכלית. הסיבה לכך נעוצה בחסמי תעסוקה: בעוד שרוב הסטודנטים/ות היהודים (81%) עובדים/ות במהלך התואר, כמחצית מהסטודנטים/ות הערבים (49%) מצליחים לעבוד. הפער נובע

מהעדר נגישות למקומות עבודה בפריפריה, ומהקושי לשלב עבודה עם לימודים תובעניים בשפה שאינה שפת אם.²²

הפשיעה בחברה הערבית לצד כלל החסמים הקיימים, הפשיעה והאלימות הגואה בחברה הערבית הפכו בשנים האחרונות לחסם משמעותי המערער את הביטחון האישי והיכולת להשתלב בהצלחה באקדמיה²³. שנת 2025 סימנה נקודת שפל עם שיא של 252 נרצחים בחברה הערבית. זאת כאשר אף שהחברה הערבית מהווה כחמישית מהאוכלוסייה, שיעור הנרצחים בה עומד על כ-80% מכלל מקרי הרצח בישראל²⁴. מציאות זו, המתוארת על ידי אנשי מקצוע כסביבת חיים של אובדן שליטה וחרדה מתמשכת, מייצרת טראומה קהילתית ופגיעה בחוסן הנפשי של הסטודנטים/ות, אשר חשיפתם לאלימות קשורה לרמות גבוהות של דיכאון ותסמיני פוסט-טראומה (PTSD) הפוגעים ביכולת הלמידה²⁵. בנוסף המחקר מציין כי טראומה מצטברת מחשיפה לאלימות פוגעת במשאבים האישיים והמקצועיים ובחוסן הנפשי הנדרש להתמדה, ואת החשיפה הרבה של צעירים מהמגזר הערבי לאלימות קהילתית²⁶. במקביל, אנו רואים כי היעדר מוגנות והידרדרות המצב הביטחוני ביישובים מובילים לכך שמעל ל-54% מהסטודנטים הערבים מעידים על פגיעה בביצועיהם האקדמיים, ורבים מהם מדווחים על חשש ממשי מכך שלא יוכלו לסיים את לימודיהם²⁷.

²⁰ סקר הסטודנט (2025), התאחדות הסטודנטים/ות הארצית

²¹ דוח סטטיסטי שנתי על החברה הערבית (2021)

²² סקר הסטודנט (2025), התאחדות הסטודנטים/ות הארצית

²³ Community violence in Palestinian-Arab society in Israel: Challenges for Arab social service directors (2026)

²⁴ שיעור מקרי הרצח בישראל: מגמות עכשוויות והשוואה בין-לאומית - מכון טאוב

²⁵ Community violence in Palestinian-Arab

²⁶ Community violence in Palestinian-Arab society in Israel: Challenges for Arab social service directors (2026)

²⁷ סקר הסטודנט (2025), התאחדות הסטודנטים/ות הארצית

יתרה מכך, המחסור בתשתיות ובהזדמנות למוביליות הופך כ-38% מהצעירים בגילאי 18–24 לצעירים בסטטוס NEET (אינם לומדים ואינם עובדים), מה שמהווה קרקע פורייה לגיוסם לפשיעה²⁸.

המלצות אסטרטגיות לפעולה

ממצאים אלו, מגבירים את הצורך של התאחדות הסטודנטים והסטודנטיות לבנות תכניות ואסטרטגיה לתמיכה באוכלוסייה הערבית:

1. מערך המלגות יש לפעול להרחבת המשאבים המוקצים למלגות מבוססות מצב סוציו-אקונומי (בדומה לתוכנית "אירתקא"), תוך עדכון קריטריוני הזכאות. על המערך לתעדף סטודנטים/ות המתמודדים עם חסמים כלכליים חריפים, בדגש על סטודנטים/ות שאינם משולבים בשוק העבודה במהלך לימודיהם וצעירים המתגוררים ביישובי הפריפריה החברתית והגאוגרפית של החברה הערבית.
2. ליווי אקדמי מוצע להפוך את תוכניות הליווי והחניכה למודל רב-שנתי, המלווה את הסטודנט/ית לכל אורך התואר ולא רק בשנת הלימודים הראשונה. יצירת רצף תמיכתי זה חיונית לצמצום שיעורי הנשירה בשנים המתקדמות ולחיזוק תחושת המסוגלות והשייכות למרחב האקדמי.
3. הבטחת מוגנות ומוכנות לשוק התעסוקה יש להוביל הקמת מנגנון דיווח וטיפול עצמאי, נגיש ונטול פניות להתמודדות עם מקרי אפליה והתעמרות בקמפוסים. במקביל, יש להטמיע הכשרות ייעודיות ל"כישורים רכים" (Soft Skills) כחלק ממעטפת ההכנה לתעסוקה, במטרה להבטיח כי התואר האקדמי אכן מהווה מנוף ממשי למוביליות חברתית-כלכלית ארוכת טווח.
4. פרויקטים ייעודיים ופלטפורמות להשפעה יש ליזום ולקדם פרויקטים המעניקים לסטודנטים/ות מהחברה הערבית כלים להובלה וייצוג במרחב הציבורי. מטרת תוכניות אלו היא לייצר שכבת מנהיגות אשר מבטאת את צרכיה הייחודיים של האוכלוסייה מול מקבלי ההחלטות והופכת לשותפה פעילה בעיצוב המדיניות הארצית.

²⁸ דו"ח הסטטיסטי לשנת (2023) של המכון הישראלי לדמוקרטיה